

A MAB FvB 23/2010. számú határozata

A Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola (a továbbiakban: Főiskola) rektora 2010. január 5-én felülvizsgálati kérelmet nyújtott be az Oktatási Hivatalhoz (a továbbiakban: OH) a Főiskola **kommunikáció- és médiatudomány** mesterképzési szakindítási kérelme tárgyában készült – a MAB 2009/8/IX/16. számú határozatával meghozott – elutasító szakértői véleményével szemben. Az OH 2010. január 15-én kelt és a MAB Titkársághoz 2010. január 20-án érkezett átiratában a MAB Felülvizsgálati Bizottságát (a továbbiakban: MAB FvB) kérte fel az ügyben újabb szakértői vélemény adására.

Szakértői vélemény

Az indoklásban *dőlt* betűvel szedjük a MAB eredeti, elutasító határozatának megfelelő szövegrészét, álló betűvel a felülvizsgálati kérelem megfelelő szövegrészét, s **félkövérrel** az új szakértői vélemény szövegét.

Tantervi mozzanatok

A MAB határozata szerint: „A tantervi program formálisan megfelel a KKK szerinti meghatározó ismeretköröknek, a képzési célnak és az elsajátítandó szakmai kompetenciáknak, bár továbbra is aránytalanul nagy a magas kreditértékű tantárgyak száma. A tantárgyleírásoknál zavaró a formai egyenetlenség és a hiányosságok (pl. a szakirodalom számtalan eltérő formában megadása, az oldalszámok és a kiadók feltüntetésének gyakori hiánya, angol nyelvű kiadványoknál időnként „pages” jelzéssel a terjedelem is fel van tüntetve, de helyenként a szerző hiányzik a címek elől), valamint és főként a leírások sablonossága és a szakirodalmi követelmények anomáliái. Néhány példa erre: a kommunikáció ismeretelméleti alapjai tárgy leírása egyszerre minősíti „nem önálló tudománynak” és „új diszciplinának” a „kommunikációt” (sic!), s a mindössze kétszer két tételből álló szakirodalmi lista nem biztosítja a megismerkedést az ismeretelméleti problémákkal. (A tantárgy leírása így kezdődik: „A kommunikáció nem önálló tudomány, hanem szemléletmód, megközelítésmód” (?)). A tantárgyleírások helyenként a kompetencia hiányosságaiból fakadó túlvállalás jeleit mutatják. Így pl. a társadalmi kommunikáció elméletei-ből és a média társadalmi funkciói-ból hiányzik a társadalom- és médiatörténeti „mélység”, az a távlat, ami McLuhan, Meyrowitz, Gripsrud, Lazarsfeld-Merton, Kittler és mások könyveiben megjelenik. Az előbbi tárgy azon kevés egység közé tartozik, amely klasszikus szöveg olvasását is megköveteli (Habermas), az elméletek megismerését azonban aligha teszi lehetővé az a politikai újságírás magyarországi normáival foglalkozó tanulmány, amelyet a leírás kötelező irodalomként szerepeltet. A magyar televíziózás összehasonlító története és a televíziós műfajok elmélete tárgyból hiányzik a televíziózás történeti elmélete (pl. paleo- és neotelevízió stb.), valamint annak teljes külföldi szakirodalma, a szakirodalmi igények és a leírás tükrében éppen a komparatív szempontokkal marad adós. A kortárs társadalomtörténet tantárgy alighanem csak a felszínesség árán tárgyalhat olyan szerteágazó kérdéseket, mint a magyar társadalmi folyamatok áttekintése a második világháború végétől napjainkig, ezen belül a társadalomszerkezet változásai, „struktúra- és rétegződéseméletek”, „demográfiai szerkezet”, „szegénység, bűnözés; várostörténet (település- és térszerkezet, a népesség térbeli mozgása, a budapesti agglomeráció, vidék-város)”; a „politikum története, politikai magatartás vizsgálata, politikai elit, egyesületek”; „a kultúra- és a gazdaságtörténettel való érintkezési pontok”, „az információs, a kommunikációs és a tudásalapú társadalom, a helyi, a civil és a globális társadalom viszonyai és összefüggései”... (Egy ilyen „tabló” felfestésére – különösen a mesterképzésen belül – aligha vállalkozik egy magára valamit adó történész.) A művészeti kommunikáció tárgy szintén túlon túl széles kompetenciakört von be vizsgálódásaiba – a szövegsemiózistól a fénykép- és a mozgókép-elméleten át a színháztudományig – ráadásul közös nevezőre aligha hozható, heterogén módszertani alapokon. A vizuális kultúra tárgy leírása a „visual studies”-t pszichológiai-semiotikai távlatú tudásterületként mutatja be, teljességgel nélkülözve a művészettörténeti összefüggésrendszert. A kommunikáció antropológiája voltaképpen a narratív identitás diskurzusát ismerteti. A tantervi programban hiányosan jelenik meg a társadalomelmélet (pl. a modernitáselméletek) és lényegében hiányzik a médiumtechnológia (szóbeliség, írásbeliség, nyomtatás, technomédiumok, másodlagos szóbeliség, másodlagos írásbeliség) története.

A műsorkészítés a kamera mögött tárgy szakirodalmi követelményei sem tekinthetők a mesterképzéshez megfelelőnek. A nemzetközi média tárgy leírása a középiskolai szakkörök világát idézi, és teljesen homályban hagyja a tantárgy oktatásának célját és mikéntjét.

A vizuális kultúra tárgy teljesen tudománytalan leírással és szakirodalmi követelményekkel jelenik meg, a vizuális kultúra tudománytörténetét figyelmen kívül hagyja stb. Ha a mesterképzés célja a kritikai szemlélet, az interdiszciplináris (vagyis pszichológiai, bölcséleti, szociológiai, szociolingvisztikai, retorikai és tudománytörténeti) alapozottságú elemzés készségének kialakítása, akkor a gyakorlatorientált képzőhely nem tudja biztosítani az így felfogott mesterképzés igényes szakmai feltételeit. A tudományos programokban nincs meg az a minőség, koherencia, amely elvárt a továbblépéshez, a doktori képzés megalapozásához.

A felülvizsgálat kérelem azt emeli ki, hogy szereptévesztés, ha a MAB a formális megfelelésen túli „informális követelményrendszerre hivatkozva hozná meg döntéseit egy-egy intézmény szakindítási kérelmével kapcsolatban”. A tantárgyi tematikák tartalmának, s megközelítési módjának bírálata „adja a legtágabb teret a szubjektív szempontok érvényesítésére.”

Ugyanakkor a beadvány szerint a tantárgyakat újra átvizsgálták, s egyértelművé tették a program média-orientációs hangsúlyát.

A szakindítási kérelem gyakran hangzatos általánosságokat, nem ritkán a közelebbi és pontosabb tájékozódást, illetve megítélését nehezítő zavarosságokat tartalmaz. A mesterszakon megszerezhető ismeretek felsorolásában például azt lehet olvasni, hogy „a társadalmi kommunikáció különböző területeinek problémái a társadalmi kommunikáció összefüggésein belül” (8 old.). Tulajdonképpen mit kell ezen érteni: vannak a társadalmi kommunikációnak olyan problémái is, amelyek kívül esnek a társadalmi kommunikáció összefüggésein?

A tanterv összeállításában érződik a rendezettség, a következetesség és az ellentmondás-mentesség biztosításának szándéka, ennek ellenére vannak kétes pontok (38-42. old.). Néhány tantárgy nagyon hasonló tartalmú. Például a *Mediatizált társadalom, A média társadalmi funkciói és A tömegmédiák elméletei* című tantárgyak esetében a szűkszavú leírásokból nem derül ki, miben adnának ezek a foglalkozások karakteresen eltérő ismereteket. Hasonlóképpen nem megnyugtató a sok tekintetben jelentősen átfedő kutatás-módszertani tárgyak – *A szociológiai információszerzés módszertana, Kutatásmódszertan, Médiaanalízis, médiakutatás – viszonya.*

A tantárgyleírások sok esetben nagyon szűkszavúak és általánosságokat tartalmaznak. Vannak ugyan kellőképpen informatívan jellemzett tárgyak – *A média szabályozáseméletei, Kritikai kultúrakutatás, A személyközi kommunikáció hatásmechanizmusai, Multimédia és webdesign, Nemzetközi szervezetek, Nemzetközi kapcsolatok* – jó néhány azonban kimerül három-négy, nem ritkán igen hevenyészve fogalmazott mondatból. Szűkszavúsággal nem vádolható, viszont egy kissé konfúzus a *Kommunikáció ismeretelméleti alapjai* tárgy leírása. Nem egészen világos, miképpen épülnek majd a jelzett alapok abból, hogy „[a kommunikáció] leginkább a tudányszociológia felől közelíthető meg önállóan. A tudományelmélete már egyfajta szintézist igényel. Ismeretelmélete inkább modellek, koncepciók alkalmazása. Minden alkotó tudomány Gadamer tudományfilozófiája szerint önálló emberképpel, specifikus antropológiával rendelkezik [...]”. Problematikus *A szociológiai ismeretszerzés módszertana* című tárgy. Egyfelől túl sokat kínál, mintha egy félév alatt el lehetne sajátítani az empirikus társadalomkutatás teljes eszköztárát, másfelől mégis igen keveset: szó sem esik a mintavételi eljárásokról, adatelemzésről, többváltozós eljárásokról, a mérési eredmények szignifikanciájáról. Feltűnően hiányzik a kommunikáció- és médiakutatásnak a survey melletti legismertebb módszere, a tartalomelemzés, amely persze ahhoz, hogy valóban fajsúlyosan megjelenjen az oktatásban, önmagában egy teljes félévet is igényelne. Nem világos, miben ad mást az egyébként szintén meglehetősen halványan bemutatott *Kutatásmódszertan* című tantárgy. Az *Identitás- és másságméletek* c. tantárgy leírása nagyon sovány ahhoz képest, hogy a média orientáció 4 kredites kiemelt tantárgya, és ahhoz képest is, hogy a személyi adatok szerint a szerzőnek vannak kutatási tapasztalatai is ezen a téren.

A társadalmi kommunikáció tárgyköre – nyilvánvaló fontossága okán – központi helyet és igen alapos kimunkálást igényelne bármely kommunikáció- és médiaoktatásban, különösen mesterképzésben. *A társadalmi kommunikáció elméletei* című tantárgy leírása azonban leginkább rendkívül hanyag megfogalmazásával tűnik ki (például „az emberi kommunikációt milyen szintereken [...] befolyásolnak társadalmi meghatározottságok”), s szó sem esik a tárgykör társadalomtudományi hagyományairól, megközelítési lehetőségeiről, iskoláiról meghatározó személyiségeiről (Habermast leszámítva), és kutatásának lehetőségeiről. *A média társadalmi funkciói* és a nagyon hasonló *Mediatizált társadalom* című tantárgyak leírásai igen kevésbé jelzik, igen kevésbé konkretizálják, hogy milyen tudományos tartalma lenne ezeknek a stúdiumoknak: a meglehetősen általános és közhelyes kérdések mellett szó sem esik megközelítésekről, elméletekről, irányzatokról, kutatási problematikákról. Az ezekkel szinte teljes átfedésben álló *A tömegmédiák elméletei* című tantárgy túl nagy területet fog át: médiaelméleteket, médiaszervezeteket, médiakutatásokat, kutatási módszereket és még mediaszabályozást is (miközben vannak külön módszertani tantárgyak, illetve szabályozási tárgy is). E sokféleség a tudományos mélységet és értéket veszélyeztető felületességet eredményez.

A *Művészeti kommunikáció* ebben a bemutatásban nagyon sovány és színtelen. A *Reprezentációelméletek* c. tárgy alapvetően a szemiotika és a nyelvészet felől látszik közelíteni a reprezentációk témájához. Nem derül ki, közelebről milyen reprezentációkról és milyen elméletekről lenne szó, és az sem, hogy más területeken, illetve diszciplínákban miképpen jelenik meg a reprezentáció fogalma, pedig nagyon is lenne miről beszélni. *A kommunikáció kognitív megközelítése* tárgy leírása sok mindent tartalmaz – bár kissé rendszertelenül ömlesztve –, amit a kommunikációval kapcsolatban bizonyos mélységig feltétlenül szükséges tanítani (jelhasználat, kontextualizáció, beszédaktus-elmélet, narratív struktúrák, konverzáció-elemzés, pszicho- és szociolingvisztika stb.). Hogy mindez lefedi-e a kognitív tudományt, illetve biztosítja-e a kognitív szemléletet egy olyan oktató előadásában, aki személyi adatai és publikációi alapján eddig nem elsősorban a kognitív kutatásokban jeleskedett, az a leírásból nem igazán látszik biztosítottnak. A *nemzetközi média* c. tantárgynak a tantárgyfelelős tudományos és nemzetközi tájékozottságát meghazudtolóan halvány és közhelyes a leírása.

A tantárgyakhoz csatolt kötelező és ajánlott szakirodalom rendkívül egyenetlen. Van, ahol fajsúlyos olvasmányokból álló és reális méretű lista szerepel; van, ahol csak két-három, esetleges választásnak tűnő tétel olvasható; és van, ahol minden közelebbi konkretizálás nélkül van feltüntetve egy, az ezeroldalas terjedelme miatt egy félév alatt aligha megemészthető szöveggyűjtemény. A szakirodalmi tételek számos tantárgynál össze-vissza, pontos adatok nélkül vannak megadva, lépten-nyomon a felületesség és/vagy a kapkodás jelei tapasztalhatók. Ahhoz képest, hogy a tantárgyi tematikában hangsúlyos a nemzetközi kommunikáció, sok tárgynál nincs, vagy alig van idegen nyelvű szakirodalom.

Az oktatókkal kapcsolatos mozzanatok

A MAB határozata szerint: „Az *oktatói kar összetétele* formálisan felel csak meg az akkreditációs elvárásoknak: valamennyi oktató AT és AE státuszú, de pl. egyetemi tanár oktató nincs. A szakfelelős oktató a nyelvtudományok kandidátusa, a politikai marketing kutatója, az oktatót témájában rendelkezik publikációkkal, jártas a médiaoktatás, kutatás jó néhány területén. A mediaszabályozás oktatója továbbra is fogyasztóvédelemmel foglalkozó szakember, pedig – mint már jeleztük – a mediaszabályozás stratégiai kérdés a mesterszintű nemzetközi kommunikáció program esetében is. A kortárs társadalomtörténet oktatójának egyetlen olyan publikációja nincs, amely ezzel a bonyolult kérdéssel összefüggésben állna, esetében – mint szinte minden más esetben – még csak utalás sincs idegen nyelvű szakirodalmakra. **N. N.**, a magyar média egyik megkerülhetetlen gyakorlati szakembere, nem írásairól, hanem műsorairól híres, teljes joggal, ezért elméleti tárgyak (pl. a magyar televíziózás összehasonító története) oktatásába bevonása rossz szerepfelfogás, ezt korábban is jeleztük. Továbbra is elfogadhatatlan a kolozsvári egyetem két oktatójára bízott feladat, akik nyilván nem tudnak átjárni hetente Budapestre, a „tömbösített” órák pedagógiai problémát és nem megoldást jelentenek. **N. N.** egyike azoknak a felkészült, inkább gyakorlati szakembereknek, akiknek valóban tanítania kell, de azt, amihez ért, amit csinál: azaz a filmkészítés sajátos módszereit. Bibliográfiája világossá teszi, hogy pályája úton van a médiaművészet felé.

Az elméleti szempontból kitüntetett jelentőségű, a kommunikáció antropológiájával és a művészeti kommunikációval foglalkozó tárgyakat oktató szakembernek antropológiával kapcsolatos dokumentált tevékenysége nincs. A kommunikáció ismeretelmélete tárgy oktatója az elmúlt öt év publikációit tizenöt év terméséből válogatja, néhány oldalas tanulmányokon kívül önálló kötete nincs, publikációiban ismeretelméleti kérdéseket nem taglal. Sokan nem adnak meg oldalszámokat, terjedelmet, (pl. N. N., N. N.), vagy több esetben súlytalan a produktum (pl. N. N. az utóbbi öt év legfontosabb szakmai publikációi között a beadvány előző változatában 12+8+19+2+3 oldalnyi szöveget jelölt meg, a 2009 júniusában véglegesített mostani változatban ezek az oldalszámok egyszerűen eltűntek).

Az oktatói bemutatkozások kisebb-nagyobb anomáliáin túl (pl. néhány oldalas recenziók a legfontosabb publikációk között N. N.-nél) a legkomolyabb hiányosság, hogy az indítani kívánt szak oktatóinak összességében nincs markáns és számottevő elméleti tudományos tevékenysége, azaz publikációik nem mutatják, hogy megfelelő elméleti felkészültséggel és tudományos tájékozottsággal rendelkeznek a mesterszintű képzéshez.”

Erre a felülvizsgálati kérelemben az intézmény a következőkkel reagált: „A kifogásolt oktatók esetében több esetben elfogadhatatlan, vagy értelmezhetetlen a kritika. Az erdélyi oktatók esetében nehéz döntést hoztunk, nem tantárgyfelelősként, hanem oktatóként számítunk rájuk.”

Bár a kérelem „kiváló akadémiai személyiségek”-et jelez (27. old.), nincs közöttük egyetlen akadémiai doktor (DSc) és/vagy egyetemi tanár, habilitált doktor is csak kettő. N. N. persze címeitől függetlenül vitathatatlan szakmai tekintély, azonban a neve alatt egyetlen tantárgy sem szerepel, így nem világos, tulajdonképpen ténylegesen oktatna-e a mesterszakon: a 44-45. oldalon a tantárgyakat és oktatóikat felsoroló táblázat nem említi, a 97. oldal táblázata pedig mintha azt jelezné, hogy vendégelőadóként N. N. veszi át a helyét.

N. N., a szak felelőse ismert személyisége a hazai felsőfokú kommunikáció- és médiaoktatásnak. A mesterszak oktatói karának összeállításához azonban (legalábbis az életrajzi és a publikációs adatok alapján így tűnik) nem sikerült maradéktalanul olyan szakembereket megnyerni, akik egyértelműen kommunikációkutatók vagy szűkebb szakterületük mellett a kommunikációkutatásnak is számon tartott erői. Az oktatóknak több mint a fele (N. N., N. N., N. N., N. N., N. N., N. N., N. N., N. N., N. N.) nem jelez kifejezetten kommunikációhoz kötődő kutatói tevékenységet, illetve nincsenek kifejezetten kommunikáció tárgyú tudományos publikációi. Ez a kommunikáció- és médiatudomány mesterszak esetében még akkor is szembe tűnik, ha jól tudjuk, hogy a társadalomtudományi diszciplínák között nagy az átjárás és az átfedés, és így például az irodalom- vagy kultúraelemzésnek, a kulturális antropológiának, a szociológiában alkalmazott matematikai módszereknek vagy a nemzetközi kapcsolatoknak akkor is lehet jelentős kommunikációs relevanciájuk, ha a kutatás vagy a publikáció címében a *kommunikáció* vagy a *média* szó nem szerepel. (Ez jól látható N. N. példáján, akinek tantárgya az egyik legjobb tantárgyleírással rendelkezik [*Médiaszabályozási elméletek*], életrajza és publikációs adatai szerint azonban semminemű kommunikációkutatósi, illetve médiatudományi kötődéssel nem bír.)

Egyetlen a tantárgyak megoszlása az oktatók között. N. N. túl sok szerteágazó téma felelőseként jelenik meg: reprezentációelméletek, nem verbális kommunikáció, nemzetközi média, nemzetközi politikai kommunikáció, nemzetközi szervezeti kommunikáció. Hasonlóképpen N. N. három elméleti (*Identitás- és másságelméletek, A kommunikáció kognitív megközelítése, Mediatizált társadalom*) és két módszertani (*A szociológiai információszerzés módszertana, Kutatásmódszertan*) tárgynak is a felelőse, de még egy kommunikációs kutatászemináriumot is vezet. Ezek a többi oktató vállalásához képest aránytalanok. Nem bizonyított, hogy a sok és sokféle tantárgyhoz megvan-e az érintetteknek a tudományos felkészültségük. N. N. is sokat vállal, de vele alapvetően nem ez a gond. Mint jól ismert és elismert televíziós személyiség bizonyára kiválóan megállná a helyét a televíziós újságírás szakirányban; az ő esetében erősen kérdéses a mesterképzés igényelte tudományos kötődés.

Tudományos műhelyek

A MAB határozata szerint: „A BKF-en működő Tudományos Kutatások Központja elsősorban gyakorlati, részben üzleti relevanciájú kutatásokkal foglalkozik (felmérés szabadidős tevékenységekről stb.), az esetek nagy részében üzleti szempontú felkérések alapján. A mesterszak indításának hátteréül

szolgáló tudományos kutatói tevékenység és műhelymunka azonban nem merülhet ki ilyen jellegű tevékenységben, szigorúan szaktudományos kutatásokról viszont nem számolnak be, s az említett szakmai szemináriumok munkájáról sem árulnak el semmit. A mesterképzés azonban a benne résztvevők tudományos felkészítésére (is) irányul, s ebből a szempontból az üzleti típusú „kutatásoknak” semmiféle relevanciájuk nincsen.”

Erre a felülvizsgálati kérelemben az intézmény a következőkkel reagált: „A Főiskola kiváló tudós vezetésével saját kutatóintézettel rendelkezik, több vezető oktatónk az MTA bizottságinak választott tagja, nemzetközi konferenciákat rendezünk, saját folyóiratunk van.”

A Főiskola valóban sokféle kutatásban részt vett, tehát kétségtelenül végez a kommunikáció és a média területén kutatási tevékenységet, ezek azonban szinte kivétel nélkül üzleti megrendelésre készült piaci felmérések, nem pedig nagyobb volumenű, elméleti megalapozottságú tudományos vizsgálatok. (31. old.) A Főiskola honlapján az utóbbi időből egyetlen jelentősebb, tudományosnak tekinthető kutatásról lehetett olvasni, mégpedig a gazdasági-pénzügyi válság kommunikációjáról a Kommunikációs Elemzések Központjának munkájaként. A honlapon feltüntetett összes egyéb kutatás reklám, marketing és médiafogyasztás témájú felmérés volt piaci cégek megbízásából. Ennek alapján kétséges értékű az a jelzés (30. old.), hogy a mesterszak, illetve a Főiskola kutatási háttere jelentős támaszt kínálhat a hallgatóinak kutatói és doktori programokhoz való csatlakozáshoz. (30. old.) A mesterszakhoz megfelelő háttérrel tehát csak a tudományos igényű kutatások arányának javításával fog tudni biztosítani a Főiskola.

Összefoglalás

A benyújtott kérelem nem éri el a mesterszak megkövetelte tudományos szintet, a doktori képzésre való felkészítés biztosítására nem alkalmas. A Főiskola által érzékelt munkáltatói és hallgatói igények (nemzetközi kommunikáció, televíziós újságírás és esetleg más gyakorlatias szakirányok) kielégítésének otthont adhatna az intézmény alapképzése, illetve annak bővítése.

Ha a Főiskola fenntartja mesterszak indítási tervét, akkor – jelentős tudományos háttérrel bíró, a kommunikációhoz nem csak alkalmilag kötődő személyiségek bevonásával – tudományosan erősíteni kell az oktatói kart, be kell kapcsolódni jelentős hazai és/vagy nemzetközi tudományos kutatási projektekbe, a szak képzési tervében a tudományos oldalt erősíteni kell.

A felülvizsgálat kérelem számos olyan kritikai elemet tartalmaz bevezető részében, részben a döntéshozó szakmai testületek összetételéről, részben más szakok bírálatáról, melyekre az intézmény vezetése szeretett volna reakciót kapni. A MAB FvB azonban nem tartja feladatának, hogy egyes felülvizsgálati kérelmek kapcsán a MAB működését értékelje, ezért ezekre a mozzanatokra nem térünk ki.

Mindezek alapján a MAB FvB – egyetértve a MAB szakértői véleményével – nem támogatja a kommunikáció- és médiatudomány mesterképzési szak indítását a Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskolán.

Budapest, 2010. május 14.

Szekeres Júlia
a MAB FvB elnöke